

O'ZBEKISTONDA IJTIMOYIY HIMOYA TIZIMINI TAKOMILLASHTIRISHNING ZAMONAVIY TENDENSIYALARI

Daminova Muxlisabonu Askarovna

Qashqadaryo viloyati Qarshi shahri

Qarshi Davlat universiteti

Falsafa va sotsiologiya kafedrası o'qituvchisi.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.23363348>

Annotatsiya. Ushbu maqolada O'zbekistonda ijtimoiy himoya tizimini takomillashtirishning zamonaviy tendensiyalari tahlil qilinadi. Muallif ijtimoiy himoyaning nazariy asoslarini, uning jamiyat barqarorligidagi o'rnini va so'nggi yillarda amalga oshirilayotgan islohotlarni ko'rib chiqadi. Maqolada ijtimoiy himoya tizimining asosiy yo'nalishlari – kam ta'minlangan oilalarni qo'llab-quvvatlash, nogironligi bo'lgan shaxslar uchun sharoit yaratish, yoshlar va ayollar bandligini ta'minlash, pensiya tizimini takomillashtirish kabi jihatlar yoritilgan. Shuningdek, raqamlashtirish, ijtimoiy reyestr, maqsadli yordam va xususiy sektor bilan hamkorlik kabi yangi tendensiyalar muhokama qilinadi. O'zbekistonning xalqaro tajribadan foydalanishi va milliy xususiyatlarni hisobga olishi misollar asosida ko'rsatilgan. Muallif tizimni yanada takomillashtirish bo'yicha amaliy takliflar beradi.

Kalit so'zlar: ijtimoiy himoya, ijtimoiy siyosat, kam ta'minlangan oilalar, bandlik, pensiya tizimi, raqamlashtirish, ijtimoiy reyestr, maqsadli yordam, O'zbekiston.

СОВРЕМЕННЫЕ ТЕНДЕНЦИИ СОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ СИСТЕМЫ СОЦИАЛЬНОЙ ЗАЩИТЫ В УЗБЕКИСТАНЕ

Аннотация. В данной статье анализируются современные тенденции совершенствования системы социальной защиты в Узбекистане. Автор рассматривает теоретические основы социальной защиты, её роль в стабильности общества и реформы, осуществляемые в последние годы. В статье освещаются основные направления системы социальной защиты – такие как поддержка малообеспеченных семей, создание условий для лиц с инвалидностью, обеспечение занятости молодёжи и женщин, совершенствование пенсионной системы. Также обсуждаются новые тенденции: цифровизация, социальный реестр, адресная помощь и сотрудничество с частным сектором. На примерах показано использование Узбекистаном международного опыта и учёт национальных особенностей. Автор даёт практические предложения по дальнейшему совершенствованию системы.

Ключевые слова: социальная защита, социальная политика, малообеспеченные семьи, занятость, пенсионная система, цифровизация, социальный реестр, адресная помощь, Узбекистан.

MODERN TRENDS IN IMPROVING THE SOCIAL PROTECTION SYSTEM IN UZBEKISTAN

Abstract. This article analyzes modern trends in improving the social protection system in Uzbekistan. The author examines the theoretical foundations of social protection, its role in societal stability, and the reforms implemented in recent years. The article highlights the main directions of the social protection system – such as supporting low-income families, creating conditions for persons with disabilities, ensuring employment for youth and women, and improving the pension system. New trends such as digitalization, the social registry, targeted assistance, and cooperation with the private sector are also discussed.

The use of international experience and consideration of national characteristics by Uzbekistan are shown through examples. The author provides practical proposals for further improving the system.

Keywords: social protection, social policy, low-income families, employment, pension system, digitalization, social registry, targeted assistance, Uzbekistan.

Kirish. Ijtimoiy himoya tizimi har qanday davlatning barqaror rivojlanishida muhim o'rin tutadi. [1] U fuqarolarning hayotiy xavfsizligini ta'minlash, kambag'allikni kamaytirish, ijtimoiy tengsizlikni yumshatish va jamiyatda adolat tuyg'usini mustahkamlashga xizmat qiladi.

O'zbekiston mustaqillikka erishganidan buyon ijtimoiy himoya sohasida katta o'zgarishlar yuz berdi. Dastlabki yillarda bu tizim asosan davlat tomonidan markazlashgan tarzda boshqarilar edi, biroq keyingi yillarda bozor iqtisodiyoti sharoitida yangi yondashuvlar shakllandi. [2]

Mavzuning dolzarbligi shundaki, so'nggi yillarda O'zbekistonda keng qamrovli islohotlar natijasida ijtimoiy himoya tizimi tubdan yangilanmoqda. 2017 yildan boshlangan islohotlar davrida kambag'allikni qisqartirish, aholi bandligini ta'minlash, nogironligi bo'lgan shaxslarni qo'llab-quvvatlash va ijtimoiy yordamni maqsadli yo'naltirish bo'yicha muhim qadamlar qo'yildi. [3] Ayniqsa, pandemiya davri ijtimoiy himoya tizimining naqadar muhimligini amalda ko'rsatdi va uni yanada takomillashtirish zaruratini kun tartibiga qo'ydi.

Mazkur tadqiqotning maqsadi O'zbekistonda ijtimoiy himoya tizimini takomillashtirishning zamonaviy tendensiyalarini tizimli o'rganish va bu jarayonning o'ziga xos xususiyatlarini aniqlashdan iborat. Tadqiqot vazifalari qatoriga ijtimoiy himoya tushunchasining mohiyatini ochib berish; tizimning asosiy yo'nalishlarini aniqlash; so'nggi yillarda amalga oshirilgan islohotlarni tahlil qilish; raqamlashtirish va maqsadli yordam kabi yangi tendensiyalarni o'rganish; xalqaro tajribadan foydalanish imkoniyatlarini baholash; tizimni yanada takomillashtirish bo'yicha takliflar ishlab chiqish kiradi. [4]

Tadqiqot ob'ekti O'zbekistonning ijtimoiy himoya tizimi, predmeti esa uni takomillashtirishning zamonaviy tendensiyalaridir. Maqolada tizimli tahlil, qiyosiy o'rganish, statistik ma'lumotlarni tahlil qilish va ilmiy adabiyotlarni o'rganish usullaridan foydalanilgan.

Asosiy qism. Ijtimoiy himoya tizimi deganda davlat tomonidan fuqarolarning ijtimoiy xavfsizligini ta'minlashga qaratilgan chora-tadbirlar majmuasi tushuniladi. [5] Bu tizim bir necha asosiy yo'nalishlarni o'z ichiga oladi: ijtimoiy sug'urta, ijtimoiy yordam, pensiya ta'minoti, bandlik siyosati, nogironligi bo'lgan shaxslarni qo'llab-quvvatlash, oila va bolalarni himoya qilish. Har bir yo'nalish o'ziga xos mexanizmlar va institutlar orqali amalga oshiriladi.

O'zbekistonda ijtimoiy himoya tizimining rivojlanishini shartli ravishda uch bosqichga ajratish mumkin. Birinchi bosqich mustaqillikning dastlabki yillarini qamrab oladi, bu davrda tizim asosan sovet davridan meros qolgan shakllar asosida ishlar edi. [6] Ikkinchi bosqich 2000-yillarning o'rtalaridan boshlanadi, bu davrda bozor iqtisodiyoti talablariga moslashish jarayoni boshlandi. Uchinchi bosqich 2017 yildan boshlanadi va hozirgi kungacha davom etmoqda, bu davrda tizim tubdan yangilanmoqda va raqamli texnologiyalar keng joriy etilmoqda.

Zamonaviy tendensiyalarning birinchisi – ijtimoiy yordamning maqsadli yo'naltirilishidir. Ilgari ijtimoiy yordam ko'proq umumiy tarzda ko'rsatilar edi, bu esa mablag'larning samarasiz sarflanishiga olib kelar edi. [7] Bugungi kunda yordam aynan muhtoj oilalarga yo'naltirilmoqda. Buning uchun "Ijtimoiy reyestr" tizimi joriy etilgan bo'lib, u orqali har bir oilaning moddiy ahvoli, daromadi, tarkibi va ehtiyojlari hisobga olinadi.

Bu tizim orqali kam ta'minlangan oilalarga bolalar nafaqasi, moddiy yordam va boshqa turdagi qo'llab-quvvatlash ko'rsatiladi.

Ikkinchi tendensiya – raqamlashtirishdir. Ijtimoiy himoya sohasida raqamli texnologiyalar keng joriy etilmoqda. [8] Fuqarolar endi nafaqa va yordam olish uchun ariza topshirishni onlayn amalga oshirishlari mumkin. Bu jarayonni tezlashtiradi, byurokratik to'siqlarni kamaytiradi va korrupsiya xavfini pasaytiradi. Shuningdek, raqamli tizimlar orqali yordamning haqqoniy taqsimlanishini nazorat qilish osonlashadi.

Uchinchi tendensiya – bandlik siyosatiga ustuvor ahamiyat berishdir. Ijtimoiy himoya nafaqat moddiy yordam ko'rsatish, balki fuqarolarning o'z mehnati bilan daromad topishiga sharoit yaratishni ham o'z ichiga oladi. [9] Shu sababli kasb-hunar o'rgatish, tadbirkorlikni qo'llab-quvvatlash, ish o'rinlari yaratish va bandlikka ko'maklashish dasturlari kengaytirilmoqda. Ayniqsa yoshlar va ayollar bandligini ta'minlashga alohida e'tibor qaratilmoqda.

To'rtinchi tendensiya – nogironligi bo'lgan shaxslarni qo'llab-quvvatlashning kuchaytirilishidir. [10] Bu borada nafaqat moddiy yordam, balki ularning jamiyatga integratsiyalashuvi, ta'lim olishi, ish topishi va mustaqil hayot kechirishi uchun sharoit yaratishga e'tibor qaratilmoqda. Inklyuziv ta'lim, qulay infratuzilma va maxsus ish o'rinlari yaratish bu yo'nalishdagi muhim qadamlardir.

Beshinchi tendensiya – pensiya tizimini takomillashtirishdir. [11] Pensiya tizimi bosqichma-bosqich isloh qilinmoqda, jamg'arma tizimiga o'tish jarayoni davom etmoqda. Bu tizim fuqarolarning keksalik davrida moddiy ta'minotini yaxshilashga xizmat qiladi. Shuningdek, pensiya miqdorini hisoblashda adolatli yondashuv qo'llanilmoqda.

Oldinchi tendensiya – xususiy sektor va nodavlat tashkilotlar bilan hamkorlikdir. Ijtimoiy himoya faqat davlatning vazifasi emas, balki jamiyatning barcha institutlari bu jarayonda ishtirok etishi lozim. [12] Xususiy sektor ish o'rinlari yaratish, nodavlat tashkilotlar esa ijtimoiy xizmatlar ko'rsatish orqali bu tizimga hissa qo'shadi. Xalqaro tashkilotlar bilan hamkorlik ham muhim ahamiyatga ega.

Yettinchi tendensiya – xalqaro tajribadan foydalanishdir. O'zbekiston ijtimoiy himoya sohasida rivojlangan davlatlar tajribasini o'rganmoqda. [13] Masalan, Germaniya, Shvetsiya, Janubiy Koreya kabi davlatlarning ijtimoiy sug'urta va pensiya tizimlari o'rganilib, milliy sharoitga moslashtirilmoqda. Biroq har bir davlatning tajribasi o'ziga xos bo'lib, uni to'g'ridan-to'g'ri ko'chirish mumkin emas.

Sakkizinchi tendensiya – ijtimoiy himoyaning huquqiy asoslarini mustahkamlashdir. [14] So'nggi yillarda bu sohada bir qator qonun va farmonlar qabul qilindi. "Ijtimoiy himoya to'g'risida"gi qonun, "Kambag'allikni qisqartirish va bandlikni ta'minlash" dasturi, "Nogironligi bo'lgan shaxslarni qo'llab-quvvatlash" bo'yicha qarorlar bu yo'nalishdagi muhim hujjatlardir. Huquqiy asoslarning mustahkamlanishi tizimning barqaror ishlashini ta'minlaydi.

Xulosa. O'zbekistonda ijtimoiy himoya tizimini takomillashtirishning zamonaviy tendensiyalari tizimning tubdan yangilanishini ko'rsatadi. Maqsadli yordam, raqamlashtirish, bandlik siyosati, nogironligi bo'lgan shaxslarni qo'llab-quvvatlash, pensiya tizimini isloh qilish, xususiy sektor bilan hamkorlik, xalqaro tajribadan foydalanish va huquqiy asoslarni mustahkamlash bugungi kunning asosiy yo'nalishlaridir.

Bu tendensiyalar ijtimoiy himoya tizimini yanada samarali, adolatli va zamonaviy qilishga xizmat qiladi.

Biroq bir qator muammolar ham saqlanib qolmoqda: ijtimoiy reyestrning to'liq qamrovga erishmaganligi, ayrim hududlarda raqamli tafovutning mavjudligi, xususiy sektor bilan hamkorlikning yetarli darajada rivojlanmaganligi, ijtimoiy xizmatlar sifatining har xilligi.

Kelgusida ijtimoiy himoya tizimini yanada takomillashtirish uchun quyidagilar zarur: ijtimoiy reyestrni barcha hududlarda to'liq joriy etish; raqamli savodxonlikni oshirish; xususiy sektor va nodavlat tashkilotlar bilan hamkorlikni kengaytirish; ijtimoiy xizmatlar sifatini nazorat qilish mexanizmlarini yaratish; xalqaro tajribani chuqurroq o'rganish va milliy sharoitga moslashtirish.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Jo'rayev N.Q. Ijtimoiy siyosat asoslari // Monografiya. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2022. – B.85-102.
2. Xodjayev B.T. Ijtimoiy himoya tizimi // O'quv qo'llanma. – Toshkent: Iqtisod-Moliya, 2023. – B.108-125.
3. Nazarov Sh.R. Ijtimoiy himoyaning zamonaviy muammolari // Sotsiologik tadqiqotlar jurnali. – 2024. – №1. – B.41-52.
4. Karimov A.A. Ijtimoiy sug'urta va yordam // Ilmiy maqola. – Toshkent: O'zMU nashriyoti, 2024. – B.35-46.
5. Muminov R.T. Ijtimoiy tizimlar tarixi // Darslik. – Toshkent: Noshir, 2022. – B.88-98.
6. Saidov U.S. Maqsadli ijtimoiy yordam // Monografiya. – Toshkent: Adolat, 2022. – B.98-112.
7. Tillyaev Sh.Q. Raqamlashtirish va ijtimoiy xizmatlar // Axborot texnologiyalari va jamiyat. – 2023. – №3. – B.58-67.
8. Abdurahmonova D.K. Bandlik siyosati // Sotsiologik tadqiqotlar jurnali. – 2024. – №1. – B.52-60.
9. Zokirov E.A. Nogironligi bo'lgan shaxslarni qo'llab-quvvatlash // Media va kommunikatsiya. – Toshkent, 2024. – B.98-110.
10. Xalikova N.M. Pensiya tizimi islohoti // Raqamli iqtisodiyot va innovatsiyalar. – 2024. – №1. – B.68-79.
11. Azimov M.I. Xususiy sektor va ijtimoiy hamkorlik // Ijtimoiy tadqiqotlar. – 2024. – №2. – B.52-63.
12. Abdullayeva Z.K. Xalqaro tajriba va milliy sharoit // Ijtimoiy himoya jurnali. – 2023. – №4. – B.78-89.
13. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Kambag'allikni qisqartirish va bandlikni ta'minlash" dasturi. – Toshkent, 2022.
14. O'zbekiston Respublikasining "Ijtimoiy himoya to'g'risida"gi Qonuni. – Toshkent, 2021.